

นามานุกรมวรรณคดีไทย
ชุดที่ ๒
ชื่อผู้แต่ง

จัดทำโดย
มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา
(ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี)
ห้องโถงโอรุณทงเจริณพระชนมายุ ๕๐ พรรษา ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๘

นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ ๒ ชื่อผู้แต่ง

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พุทธศักราช ๒๕๕๓

จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม

ลิขสิทธิ์ มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา

อาคารศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

๒๐ ถนนบรมราชชนนี เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐

โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๒๘๘๐-๙๒๑๒

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.

นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ ๒ ชื่อผู้แต่ง. -- กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, ๒๕๕๓.
๓๒๔ หน้า.

๑. วรรณคดีไทย--พจนานุกรม. I. ชื่อเรื่อง.

๘๙๕.๙๑๐๓

ISBN 978-974-8097-39-8

จัดพิมพ์โดย บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด

เลขที่ ๑๑ ซอยสุขุมวิท ๓๑ (สวัสดี) ถนนสุขุมวิท แขวงคลองเตยเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพฯ ๑๐๑๑๐

www.nanmeebooks.com

เพลตที่ คลาสสิกสแกน โทร. ๐-๒๒๙๑-๗๕๗๕ พิมพ์ที่ อักษรสัมพันธ์ โทร. ๐-๒๔๒๘-๗๕๐๐

ผู้สนับสนุนโครงการ

GE Money

จีอี มัณนี ประเทศไทย

(GE Money Thailand)

จัดทำโดย
มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา
(ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี)
เนื่องในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุ ๕๐ พรรษา ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๘

คำนำ

วรรณคดีไทยเป็นสมบัติวัฒนธรรมทรงคุณค่าที่สืบทอดกันมานาน นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์มีวรรณคดีไทยทั้งลายลักษณ์อักษรและมุขปาฐะในรูปแบบและเนื้อหาต่าง ๆ หลายร้อยเรื่อง การอ่านและการศึกษาวรรณคดีเหล่านี้จะเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้คนไทยรู้ซึ่งคุณค่าของผลงานที่บรรพบุรุษสร้างสรรค์ไว้ให้ เพื่อจะได้ธำรงรักษาและสืบทอดให้คนรุ่นหลังต่อไป หนังสืออ้างอิงประเภทนามานุกรมนับเป็นแหล่งข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการศึกษาค้นคว้าดังกล่าวได้ดี

เป็นที่ทราบกันดีว่าสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงให้ความสำคัญในการศึกษาภาษาและวรรณคดีไทยตลอดมา ในโอกาสที่ทรงเจริญพระชนมายุ ๕๐ พรรษาในพุทธศักราช ๒๕๔๘ มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ จึงได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระราชนุญาตจัดทำโครงการนามานุกรมวรรณคดีไทยขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติคุณ และได้รับพระราชทานพระราชนุญาต

นามานุกรมวรรณคดีไทยในโครงการนี้จะจัดทำ ๓ ชุด คือ

๑. ชื่อวรรณคดี

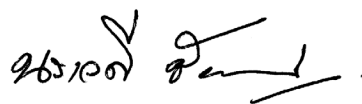
๒. ชื่อผู้แต่ง

๓. ชื่อตัวละคร ชื่อสถานที่ และชื่อปณิกะ

นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ ๑ ชื่อวรรณคดี พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นหนังสือที่รวบรวมรายชื่อวรรณคดีไทยทั้งวรรณคดีราชสำนักและวรรณคดีท้องถิ่นเฉพาะวรรณคดีไทยในสมัยสุโขทัยมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่มีการพิมพ์เผยแพร่แล้วเท่านั้นมาจัดทำคำอธิบาย การที่ไม่ได้รวมผลงานในสมัยรัชกาลที่ ๖ มาจนถึงปัจจุบันเข้าไว้ด้วยนั้น เพราะเป็นงานในยุคที่เข้าสู่วรรณกรรมสมัยใหม่ โดยเฉพาะผลงานในสมัยรัชกาลที่ ๖ นั้นมีแหล่งศึกษาอยู่แล้วที่มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์

นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ ๒ ชื่อผู้แต่ง เล่มนี้ เป็นการรวบรวมชื่อผู้แต่งจากผลงานที่ปรากฏในนามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ ๑ ชื่อวรรณคดี มาจัดทำคำอธิบาย มูลนิธิฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือ **นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ ๒ ชื่อผู้แต่ง** นี้ จะอำนวยประโยชน์เป็นอย่างดีแก่ผู้สนใจ ทั้งนี้มูลนิธิฯ ยินดีรับฟังข้อเสนอแนะต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการจัดพิมพ์ครั้งต่อไป และเพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำนามานุกรมวรรณคดีไทยชุดที่ ๓ ต่อไปด้วย

มูลนิธิฯ ขอขอบคุณบริษัท จีอี มัทธิ ประเทศไทย (GE Money Thailand) ผู้สนับสนุนโครงการจัดทำนามานุกรมวรรณคดีไทย ตลอดจนคณะกรรมการและผู้เรียบเรียงคำอธิบายทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

(ท่านผู้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ)

ประธานกรรมการมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา

คำชี้แจง

นามานุกรมเป็นหนังสืออ้างอิงประเภทหนึ่ง มีลักษณะการเรียบเรียงและจัดคำตามลำดับอักษร โดยใช้คำนามที่เป็นชื่อเฉพาะ (วิสามานยนาม) มาตั้งเป็นคำศัพท์แล้วเขียนคำอธิบายเกี่ยวกับคำศัพท์นั้น โดยให้ข้อมูลที่ละเอียดมากพอที่ผู้ค้นคว้าจะเลือกนำไปใช้ประโยชน์ได้ ทั้งนี้จะมีเอกสารอ้างอิงเพื่อให้สืบค้นต่อไปได้ด้วย

นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ ๒ ชื่อผู้แต่ง นี้ ได้รวบรวมชื่อผู้แต่งจากผลงานที่ปรากฏในนามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ ๑ ชื่อวรรณคดี มาจัดทำคำอธิบาย มีเนื้อหาโดยสรุปเกี่ยวกับประวัติผู้แต่งและผลงาน และได้มอบหมายให้อาจารย์และผู้เชี่ยวชาญวรรณคดีไทยจากสถาบันต่างๆ เป็นผู้เรียบเรียงคำอธิบาย โดยชื่อผู้เรียบเรียงจะปรากฏอยู่ท้ายคำอธิบาย ทั้งนี้มีคณะกรรมการตรวจทานความถูกต้องและความสอดคล้องกับเรื่องอื่นๆ ไปตลอดทั้งเล่ม

วิธีใช้นามานุกรมวรรณคดีไทยมีดังนี้

๑. การเรียงลำดับชื่อผู้แต่งทั้งในสารบัญญ ตัวเรื่อง และดัชนีใช้ลำดับตัวอักษรตามพจนานุกรม โดยนำชื่อบุคคลนั้นๆ มาขึ้นต้นก่อน แล้วมีเครื่องหมายจุลภาค (,) คั่น และตามด้วยยศหรือตำแหน่ง ตัวอย่างเช่น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ใช้ชื่อดังนี้

นราธิปประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ

ดังนั้น ผู้ค้นคว้าต้องเปิดดูที่อักษร น เพื่อดูคำว่า นราธิปประพันธ์พงศ์ มิใช่ที่อักษร พ

๒. ชื่อบุคคลใดมีชื่อเรียกมากกว่าหนึ่งชื่อ จะมีคำอธิบายอยู่ที่ชื่อหลักเพียงแห่งเดียว และมีชื่อเรียกอื่นตั้งเป็นคำศัพท์ไว้เท่านั้น ตามด้วยเครื่องหมายดอกจัน (*) และอ้างอิงให้ดูที่ชื่อหลักโดยใช้คำว่า ดู แล้วตามด้วยชื่อหลักพิมพ์ด้วยตัวเอน เช่น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ มีพระนามเดิมปรากฏในวรรณคดีเรื่องอื่นๆ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าวรวรณากร ซึ่งเป็นบุคคลเดียวกัน ดังนั้นที่คำศัพท์พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าวรวรณากร จึงมีการอ้างอิงถึงชื่อหลักดังนี้

วรวรณากร, พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า* ดู นราธิปประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ

๓. การใช้ัญพจน์

๓.๑ ข้อความที่เป็นัญพจน์ที่ปรากฏในคำอธิบายจะพิมพ์ด้วยตัวเอน และอยู่ในเครื่องหมายัญประกาศ (" ")

๓.๒ ข้อความที่เป็นอัญพจน์ที่ไม่ปรากฏอยู่รวมกับคำอธิบายจะพิมพ์ด้วยตัวอักษรปกติ แต่มีขนาดตัวอักษรเล็กกว่าคำอธิบาย

๔. คำหรือข้อความที่มีความสำคัญจะพิมพ์ด้วยตัวอักษรปกติ และอยู่ในเครื่องหมายอัฒประกาศ (" ")

๕. การเขียนชื่อบุคคล ชื่อสถานที่ หรือชื่อเฉพาะอื่นๆที่ปรากฏในคำอธิบาย อาจเขียนต่างกับพจนานุกรม หรือต่างกับคำอธิบายชื่ออื่นๆในเล่มเดียวกัน เพราะเป็นการเขียนตามต้นฉบับเอกสารที่ใช้อ้างอิง

๖. ชื่อวรรณคดีเรื่องใดที่มีคำอธิบายปรากฏในนามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ ๑ ชื่อวรรณคดีจะพิมพ์ด้วยตัวเอน ตามด้วยเครื่องหมายดอกจัน (*)

๗. ชื่อผู้แต่งที่ไม่พบประวัติ จะรวบรวมชื่อไว้ในภาคผนวก

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	๕
คำชี้แจง	๖
สารบัญ	๙
ก.ศ.ร.กุหลาบ	๑๗
กรรเจียก, หม่อมเจ้า	๑๙
กรุงธนบุรี, สมเด็จพระเจ้า	๒๐
กลิ่น, สามเณร	๒๑
กัมพูชาวัตร, พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า	๒๒
กัลยาณประวัติ, พระราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า	๒๓
กัลยาบดี, ขุน	๒๕
เกษมศรีศุภโยค, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า	๒๖
เกษมสันต์โสภาคย์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า	๒๘
แก้ว	๓๑
ไกรศรี (พลับ), ขุนหลวงพระ	๓๑
ไกรสรวิชิต, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่น	๓๒
ขจรจรัสวงศ์, พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า	๓๓
คเนจร, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า	๓๕
คันธรส, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า	๓๖
คำ, พระมหา	๓๗
จบพลรักษ์, ขุน* ดู พัฒนพงศ์ภักดี (ทิม), หลวง	๓๗
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ	๓๘
จักรปาณี (ฤกษ์), หลวง	๔๓
จั่น, พระสมุห์	๔๔
จันทรทัตจุฑาธาร, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า	๔๕
จิตรภูล, จ่า	๔๗
จิตรเจริญ, พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า* ดู นริศรานันต์ดิวงค์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา	๔๘
จิตรภูล, จ่า* ดู จิตรภูล, จ่า	๔๘
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ	๔๙
เจริญ, หม่อมราชวงศ์ พระ	๕๔

	หน้า
เจื้อย, หม่อม	๕๕
ชลยุทธโยธินทร์, พลเรือโท พระยา	๕๗
ชาญ, หลวงนาย* ดู ชาญภูเบศร์, หลวงนาย	๕๘
ชาญภูเบศร์, หลวงนาย	๕๘
ชำนาญทั่วดำว, จำ* ดู ทิพยเสนา (เจริญ), จมื่น	๕๙
ชำนาญโวหาร, พระ	๕๙
ชุ่ม, เจ้าจอมมารดา	๖๐
ชุ่ม นักเรียน, นาย	๖๒
โชฎีกราชเศรษฐี, ออกญา	๖๓
ไชยวิชิต (เผือก), พระยา	๖๔
ไชยันตมงคล, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า	๖๕
ไชยานุชิต, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า	๖๕
ญาณปริยัติ, พระ	๖๖
ดาราวัต, พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า	๖๗
ดำ, หม่อมเจ้าชาย	๖๘
ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา	๖๘
ดิศวรกุมาร, พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า* ดู ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา	๗๕
เดชอดิศร, พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุน* ดู เดชาดิศร, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา	๗๕
เดชาดิศร, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา	๗๕
ตรัง, พระยา	๗๗
ถ้วน	๗๘
ตากสินมหาราช, พระเจ้า* ดู กรุงธนบุรี, สมเด็จพระเจ้า	๗๙
โต เปரியัญ, นาย	๘๐
ทวยหาญรักษา (เพิ่ม), หลวง	๘๑
ทองสื้อ (ช่วง ไกรฤกษ์), ขุน	๘๑
ทัด กุเรเตอร์* ดู สโมสรพลการ, หลวง	๘๓
ทัด เปரியัญ	๘๓
ทับ, หม่อมเจ้า	๘๔
ทศดาจัตรงค์, พระยา	๘๔
ทินกร, พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า* ดู ภูวนेत्रนรินทรฤทธิ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง	๘๕

	หน้า
ทิพยเสนา (เจริญ), จมื่น	๘๕
เทพกระวี, ชุน	๘๗
เทพกระวี (นัม), พระ	๘๘
เทพโมฬี (ผึ่ง หรือ ฟิ่ง), พระ	๘๙
เทวะวงศ์วโรปการ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา	๙๐
เทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ (ม.ร.ว.หลาน กุญชร), เจ้าพระยา	๙๒
เทียนวรรณ	๙๓
ธนสิทธิ์, ชุน	๙๕
ธรรมกิตติ (แจ่ง) วัดรังษีสุทธาวาส, พระ	๙๖
ธรรมธิเบศร, เจ้าฟ้า	๙๘
ธรรมปรีชา (แก้ว), พระยา	๙๙
ธรรมศาสตร์ (ศุข), พระ	๑๐๐
ธรรมาภิมณฑ์ (ถึก จิตรกลึก), หลวง	๑๐๑
ธิเบศร์บดี, พระยา* ดู ไชยวิชิต (เผือก), พระยา	๑๐๒
น.ม.ส.* ดู พินยาลงกรณ์, พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่น	๑๐๒
นกแก้ว* ดู แก้ว	๑๐๒
นราธิปประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ	๑๐๓
นรินทร์ธิเบศร์ (อิน), นาย	๑๐๖
นรินทาภรณ์, หลวง	๑๐๗
นริศรานุกัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา	๑๐๘
นฤบาลมุขมาตย์, พระสัมพันธวงศ์เธอ กรมหมื่น	๑๑๐
นวม, พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า* ดู วงศาธิราชสนิท, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง	๑๑๑
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ	๑๑๑
นาค, พระมหา	๑๑๔
นิพนธ์ไพเราะ (ติศ), หมื่น	๑๑๕
นิลรัตน์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า	๑๑๖
นุช มหาดเล็ก ปลัดวัดโมลีโลก	๑๑๗
บดีนทรไพศาลโสภณ, พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหลวง	๑๑๗
บรมโกศ, สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	๑๑๙
บรรหารอรรคคี (สุด), หลวง	๑๒๐
บารบประปักษ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยา	๑๒๑
บำเรอบริรักษ์, พระยา	๑๒๓
บุตรี, พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า	๑๒๓

	หน้า
บุรุษประชาภิรมย์ (ก๊ บุษย์ชู้ติ), หลวง	๑๒๕
บุศย์	๑๒๖
ปฏิภาณพิจิตร (หรั่ง), ขุน	๑๒๘
ปรมาณูชิตชิโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ	๑๒๙
ประจักษ์ศิลปาคม, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง	๑๓๒
ประชาภิกรจักร, พระยา* ดู แซ่ม นักเรียน, นาย	๑๓๓
ประกาศกรบวรวิสุทธิวงษ์, หม่อมเจ้า	๑๓๓
ประภาษมณเฑียร (คง), นาย	๑๓๕
ประภาษมณเฑียร (ยัง), นาย	๑๓๖
ประสิทธิ์อักษรสาร (เทศ), หลวง	๑๓๗
ปวเรศวรียาลงกรณ์, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา	๑๓๘
เปโมรา	๑๔๐
เป็ย, หม่อมราชวงศ์* ดู พระเสด็จสุเรนทราธิบดี, เจ้าพระยา	๑๔๒
พจนปรีชา, พระยา	๑๔๒
พรหมสมพัตร (มี), หมื่น	๑๔๓
พระคลัง (หน), เจ้าพระยา	๑๔๔
พระเสด็จสุเรนทราธิบดี, เจ้าพระยา	๑๔๖
พหลพลพยุหเสนา (กลาง), พระ	๑๔๘
พัฒนพงศ์ภักดี (ทิม), หลวง	๑๔๙
พากย์โวหาร (ฤกษ์), หมื่น* ดู จักรปาณี (ฤกษ์), หลวง	๑๕๐
พิชิตปรีชากร, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง	๑๕๐
พิเชต (กลัด), พระราชครู	๑๕๔
พิเชต (พุก), พระราชครู	๑๕๔
พิทยลาภพฤฒิธาดา, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่น	๑๕๕
พิทยาลงกรณ์, พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่น	๑๕๘
พิทักษ์มนตรี, สมเด็จพระสัมพันธวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวง	๑๖๐
พินิจัย (อยู่), ขุน	๑๖๑
พินิจวินัย (ปาน), พระ หรือพระพินิตพินัย (ปาน)	๑๖๒
พิบูลย์ไธสวรรย (นิล), พระ	๑๖๓
พิพิธภัณฑวิจารณ์, หลวง	๑๖๔
พิพิธโกไศสวรรย, พระยา	๑๖๕
พิศณุเสนี (ทองอยู่), หลวง	๑๖๖
พิสนทสังมกิจ (ด้วง), ขุน	๑๖๗

	หน้า
พุทธโฆษาจารย์, พระ	๑๖๗
พุทธโฆษาจารย์ (ฉิม), พระ	๑๖๙
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, พระบาทสมเด็จพระ	๑๗๐
พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ	๑๗๒
พุทธบาทปิลันท์ (ทัต), หม่อมเจ้า พระ	๑๗๔
พุ่ม, คุณ	๑๗๕
เพ็ญ, หม่อมเจ้า	๑๗๗
ไพศาลศิลปศาสตร์, หลวง* ดู พระเสด็จสุเรนทราธิบดี, เจ้าพระยา	๑๗๘
ภักดีอาสา (นก), ชุน* ดู มลโยธานุโยค (นก), หลวง	๑๗๘
ภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช, จอมพลสมเด็จพระราชปิตุลา	
บรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้า	๑๗๘
ภาษีวิเศษ (เต้า), หลวง	๑๘๒
ภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค), เจ้าพระยา	๑๘๒
ภูซังค์, หม่อมเจ้า	๑๘๔
ภู	๑๘๖
ภูวนเนตรนรินทรฤทธิ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง	๑๘๗
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ	๑๘๘
มนตรีพจนกิจ (เหว่า), พระ	๑๙๕
มนตรีสุริยวงศ์ (ชื่น บุนนาค), พระยา	๑๙๖
มลโยธานุโยค (นก), หลวง	๑๙๘
มหานุกาพ (อ้น), พระยา	๑๙๙
มหามนตรี (ทรัพย์), พระ	๒๐๐
มหามนตรี (ทองคำ), พระยา	๒๐๑
มหาราชครู, พระ	๒๐๒
มหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร, สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้า	๒๐๓
มหาศักดิพลเทพ, สมเด็จพระบวรราชเจ้า	๒๐๕
มหาสิทธิโวหาร (เดช), ชุน	๒๐๖
มหาสิทธิโวหาร (สืบ), หลวง	๒๐๗
มหาสิทธิโวหาร (ห่วย), ชุน* ดู มหาสิทธิโวหาร (เดช), ชุน	๒๐๘
มหาสุรสิงหนาท, สมเด็จพระบวรราชเจ้า	๒๐๘
มหาอำมาตย์ (หรั่ง), พระยา	๒๐๙
มหาอำมาตยาธิบดี (หรั่ง), พระยา* ดู มหาอำมาตย์ (หรั่ง), พระยา	๒๑๐
มี, นาย* ดู พรหมสมพัตร (มี), หมื่น	๒๑๐

	หน้า
แม่วัน	๒๑๐
รัตนมุนี, พระ	๒๑๒
รัฐยาธิบาลบัญชา, หลวง	๒๑๒
ราชภักดี, พระยา	๒๑๓
ราชมนตรีบริรักษ์, พระยา	๒๑๔
ราชโยธา (เพื่อน), พระยา	๒๑๕
ราชวรานุกุล (เวก), พระยา	๒๑๗
ราชวรานุกุล (อ่วม), พระยา	๒๑๘
ราชศักดิ์สโมสร, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่น	๒๑๙
ราชสมบัติ (การเวก), พระ	๒๒๐
ราชสัมภารากร (เลื่อน), พระยา	๒๒๑
ราชสุภาวดี, พระยา	๒๒๒
ราโชทัย, หม่อม	๒๒๔
รามคำแหง, พ่อขุน	๒๒๕
รามทิพรจน์ (เหี่ยม รมยานนท์), หลวง	๒๒๖
ฤทธิจักรกำจร, หลวง	๒๒๗
ฤทธิพลไชย (บัว), หลวง	๒๒๘
ลิไท, พญา	๒๒๙
เลื่อม มนตรีสุริยวงศ์ (บุญนาค), คุณหญิง	๒๓๐
วงศาธิราชสนิท, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง	๒๓๑
วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา	๒๓๓
วรการโกศล, ขุน* ดู วินิจวิทยาการ, หลวง	๒๓๕
วรพจน์พิจิตร (พิน เดชะคุปต์), ขุน	๒๓๕
วรวรรณากร, พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า* ดู นราธิปประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ	๒๓๖
วัชรินทร์, หม่อมเจ้า	๒๓๖
วิจิตรวรสาสน์ (แก้ว), ขุน	๒๓๗
วินิจวิทยาการ, หลวง	๒๓๘
วิสุทธิากร, ขุน* ดู อิศรพันธุ์โสภณ (ม.ร.ว.หนู อิศรางกูร), พระยา	๒๓๙
ศรีปราชญ์	๒๓๙
ศรีมโหสถ, พระ	๒๔๐
ศรีราชอักษร, ขุน	๒๔๑
ศรีวิสุทธิวงศ์, พระ	๒๔๒

	หน้า
ศรีสรักษ์ (เพ่ง), เจ้าหมื่น	๒๔๓
ศรีสิงหเทพ (หรั่ง), พระยา* ดู มหาอำมาตย์ (หรั่ง), พระยา	๒๔๔
ศรีสิงหเทพ (อ่วม), พระยา* ดู ราชวรานุกุล (อ่วม), พระยา	๒๔๔
ศรีสุเทพ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่น	๒๔๔
ศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร), พระยา	๒๔๕
ศรีสุนทร, พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น* ดู คันทรส, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า	๒๔๗
ศรีเสาวภาคย์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า	๒๔๘
ศรีโสภณ, หม่อมเจ้า	๒๔๙
ศิริวงศ์, พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า	๒๔๙
สถิตย์อารังสวัสดิ, พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่น	๒๕๐
สมมตอมรพันธุ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ	๒๕๓
สโมสพการ, หลวง	๒๕๖
สรรพสาตรศุภกิจ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง	๒๕๘
สวน มหาดเล็ก, นาย	๒๕๙
สวัสดิประวัติ, พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า* ดู สมมตอมรพันธุ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ	๒๖๐
สังฆราช (ตอน), สมเด็จพระ	๒๖๐
สาธุศีลสังวร (กล่อม), พระ	๒๖๑
สารประเสริฐ (นุช), หลวง	๒๖๒
สำเร็จ, หม่อมราชวงศ์* ดู พจนปรีชา, พระยา	๒๖๒
สิงห์, พระปลัด	๒๖๒
สุทธาทิพยรัตน์, สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า	๒๖๓
สุทัศน์นิภาธร, พระราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า	๒๖๔
สุนทรนุรักษ์ (เพื่อน), พระยา* ดู ราชโยธา (เพื่อน), พระยา	๒๖๖
สุนทรภู่	๒๖๖
สุนทรโวหาร (ภู่), พระ* ดู สุนทรภู่	๒๖๘
สุนทรานุกิจปรีชา, พระ	๒๖๘
สุวรรณ, คุณ	๒๖๙
สุวรรณ, หม่อมเจ้า	๒๗๐
เสถียรรักษา, นาย	๒๗๐
เสนีพิทักษ์ (อ่วม), หลวง* ดู ราชวรานุกุล (อ่วม), พระยา	๒๗๑
แส, เจ้าจอมมารดา	๒๗๒
โสณบัณฑิต, พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า* ดู พิทยลาภพฤฒิธาดา, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่น	๒๗๒

	หน้า
หนู, หม่อมราชวงศ์* ดู อิศรพันธุ์โสภณ (ม.ร.ว.หนู อิศรางกูร), พระยา	๒๗๓
โหราธิบดี, พระ	๒๗๓
อดิศรอุดมเดช, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง	๒๗๓
อนุวงศ์วรพัฒน์, หม่อม* ดู พจนปรีชา, พระยา	๒๗๕
อภัย, เจ้าฟ้า	๒๗๖
อภัยสังฆกิจจานุกร, พระครู	๒๗๖
อมรโมลี, พระ	๒๗๗
อมราภิรักขิต (เกิด อมโร), พระ	๒๗๘
อริยวงศ์มุนี, พระ	๒๗๙
อรุณนิภาคุณากร, พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า พระ	๒๘๐
อลังการ, พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า	๒๘๑
อาภรณ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า	๒๘๓
อินท์, ภิกษุ	๒๘๓
อินทโกษา (เจื้อย สุนันทน์), หลวง	๒๘๔
อินทรเดช, พระ* ดู ทิพยเสนา (เจริญ), จมื่น	๒๘๕
อินทมนตรี, หลวง	๒๘๕
อินทราวุธ, หลวง	๒๘๖
อินทวิชยานนท์, พระเจ้า	๒๘๗
อิศรญาณ, หม่อมเจ้า	๒๘๙
อิศรพันธุ์โสภณ (ม.ร.ว.หนู อิศรางกูร), พระยา	๒๙๐
อิศรานุภาพ (อัน), พระยา	๒๙๒
โอวาทวรกิจ (แก่น), ขุน	๒๙๓
ภาคผนวก	๒๙๕
รายชื่อผู้แต่งที่ไม่พบประวัติ	๒๙๕
ที่มาของภาพ	๓๐๐
มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา	๓๐๑
คณะผู้จัดทำ	๓๐๓
ดัชนี	๓๐๕

ก.ศ.ร.กุหลาบ นามเดิม กุหลาบ ตฤณานนท์ เกิดเมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๗๗ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นบุตรของนายเล็งกับนางตรุษ ในตระกูลขุนนางเก่าสมัยอยุธยา เมื่ออายุได้ ๑๑ ปี ถวายตัวเป็นมหาดเล็กไล่กาเวลาทรงบาตร ได้เรียนหนังสือไทยชั้นต้นในสำนักพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากนิรี พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วศึกษาต่อในสำนักวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม บรรพชาเป็นสามเณร ได้รับนามฉายาประทานจากสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสว่า "สามเณรเกศะโร" ซึ่งเป็นที่มาของนาม ก.ศ.ร.กุหลาบ (บางแห่งใช้ ก.ส.ร.กุหลาบ)

เมื่อสึกจากสามเณรแล้วเข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กในสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้มีโอกาสศึกษาภาษาต่างประเทศกับสังฆราชปาเลอกัวซ์ที่วัดอัสสัมชัญ ต่อมาได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดพระเชตุพนฯ ได้เรียนการแต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ภาษาบาลีสันสกฤต วิชากฎหมายอย่างเก่ากับขุนสารประเสริฐ (นุช) และศึกษางานราชการกับพระยาศรีสุนทรโวหาร (פק)

เมื่อลาสิกขาแล้วได้ประกอบอาชีพเป็นเสมียนรับจ้างห้างฝรั่งหลายแห่ง เช่น ห้างมิสเตอร์คิง ชาวอังกฤษ ห้างมิสเตอร์แพลกชาวอเมริกัน โรงสีไฟของชาวเยอรมันและชาวฝรั่งเศส มีโอกาสไปต่างประเทศเพื่อตรวจสินค้ากับนายห้างถึงเมืองสิงคโปร์ ปีนัง สุมาตรา บัตตะเวีย มะละกา ฮองกง อินเดีย และในประเทศยุโรป ได้เป็นล่ามของหลวงนายสิทธิ (ฉู) ไปซื้อของที่เมืองจีนเพื่อนำมาทำพระเมรุสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี ต่อมาได้เข้ารับราชการในตำแหน่งแอด-จูแตนต์ (adjutant หรือนายร้อยเอก)

ก.ศ.ร.กุหลาบสนใจศึกษาหาความรู้และการทำหนังสือ ได้ออกหนังสือสยามประเพณีในฐานะเอดิเตอร์ (editor หรือบรรณาธิการ) สยามประเพณีเป็นหนังสือออกรายเดือนรับสมาชิกเฉพาะ มีการถามตอบปัญหาต่างๆกับผู้อ่าน ลงสารคดีที่เป็นความรู้ใหม่ๆ รวมทั้งบทวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี เกร็ดชีวิตประวัติบุคคล ต่อมา ก.ศ.ร.กุหลาบเป็นเอดิเตอร์ออกหนังสือสยามออบเซอร์เวอร์ เป็นภาษาอังกฤษปนภาษาไทยอีกฉบับหนึ่ง

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้จัดงานฉลองพระนครครบ ๑๐๐ ปี มีการแสดงพิพิธภัณฑ์ เรียกในสมัยนั้นว่า "เอกซฮิบิเชน" ที่ท้องสนามหลวง ก.ศ.ร.กุหลาบรับอาสาแสดงหนังสือไทยถึง ๑๕๐ เรื่อง ซึ่งเป็นเรื่องขนบธรรมเนียม พงศาวดาร และบทกฎหมายต่างๆ ในห้องที่ ๑๓ ครั้งนั้นมีโอกาสได้เข้าไปดูหนังสือหอหลวง ซึ่งพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ ทรงนำมาจัดแสดงในห้องใกล้กัน ได้ขอประทานอนุญาตนำกลับไปอ่านแล้วแอบจำมหาดเล็กคัดลอกไว้ แต่เนื่องจากเกรงกลัวผู้ใหญ่ทราบความจึงแก้ไขถ้อยคำสำนวนบ้างเพิ่มเติมบ้างเพื่อให้แตกต่างจากฉบับหลวง ภายหลังนำไปให้หมอสมิทธิพิมพ์ เรียกชื่อว่า "คำให้การขุนหลวงหาวัด" เมื่อนำออกจำหน่ายทำให้มีชื่อเสียงว่าเป็นผู้รู้โบราณคดี

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเล่าเรื่องนี้ในหนังสือนิทานโบราณคดี เรื่องหนังสือหอหลวงว่า ภายหลังทรงได้หนังสือคำให้การขุนหลวงหาวัดอีกฉบับหนึ่งเรียกว่า

พระราชพงศาวดารแปลจากภาษารามัญ เป็นความฉบับเดียวกับที่ ก.ศ.ร.กุหลาบไปแปลงแก้ไขจากของ เดิมนั่นเอง

เมื่อตั้งหอพระสมุดวชิรญาณ ก.ศ.ร.กุหลาบสมัครเป็นสมาชิก เขียนเรื่องต่างๆที่คัดจากหอหลวง มามอบให้อีก กรรมการหอพระสมุดสงสัยจึงสอบถามที่มา พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมต-อมรพันธุ์ตรัสเรียกว่า "หนังสือกู" และทรงนำมาสอบทานกับฉบับของหอพระสมุด หนังสือที่ ก.ศ.ร. กุหลาบคัดมาจากที่ต่างๆ มีตัวอย่างดังนี้

๑. เรื่องวงศ์ตระกูลฝ่ายมารดาสมเด็จพระยาบรมมหารัษฎ์ริยวงษ์ คัดมาจากขุนสารประเสริฐ (นุช)

๒. พระนามพระเจ้าแผ่นดินแลเจ้าฟ้าต่างกรม เจ้าต่างกรมกรุงเก่า กรุงธนบุรี คัดจากฉบับ พระยาศรีสุนทรโวหาร (פק)

๓. ดำนันทพระชินศรีวัดบวรนิเวศ คัดจากพระราชพงษาวดารเหนือ

๔. ดำนันทพระศรีสาทยมนูวัดสุทัศน์ คัดจากพระราชพงษาวดารรัชกาลที่ ๑ กรุงเทพฯ

๕. ดำนันทพระประธานวัดสุทัศน์ คัดจากพระราชพงษาวดารกรุงเทพฯ

๖. ดำนันทพระประธานวัดพระเชตุพน คัดจากพระราชพงษาวดารกรุงเทพฯ

๗. ดำนันทพระปรางวัดอรุณราชวราราม คัดจากพระราชพงษาวดารกรุงเทพฯ

๘. ดำนันทพระเจดีย์ภูเขาทองวัดสระเกศ คัดจากพระราชพงษาวดารกรุงเทพฯ

ภายหลัง ก.ศ.ร.กุหลาบออกจากตำแหน่งแอดชูแตนต์ และลาออกจากสมาชิกหอพระสมุดวชิร-ญาณแล้ว ได้ออกหนังสือ "สยามประเพณี" ขายเป็นรายเดือน นำเรื่องในหนังสือหอหลวงลงพิมพ์บ้าง แต่งแทรกบ้าง แก้ไขบ้าง และแต่งเองบ้าง จนเกิดเหตุถูกสอบสวนเมื่อแต่งเรื่องพงศาวดาร ก.ศ.ร. กุหลาบจึงได้รับสารภาพว่าแต่งขึ้นโดยไม่มีตำราอ้างอิงแต่ก็ได้ถูกลงโทษ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๓ แต่งพระประวัติสมเด็จพระสังฆราช (สา) อีก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงเป็นประธานสอบสวน แม้จะทรงทราบว่าเป็น ความเท็จ แต่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณละเว้นโทษ

ก.ศ.ร.กุหลาบถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ อายุได้ ๘๗ ปี

ผลงาน

๑. หนังสือสยามประเพณี ๑๒ เล่ม

๒. หนังสือสยามออบเชอร์เวอร์

๓. บำรุงปัญญาประชาชน ๒ เล่มจบ

๔. มหามุขมัตถยานุกุลวงศ์ ๒ เล่มจบ

๕. อานามสยามยุทธ์ ๔ เล่มจบ

๖. ดับทุกข์มีสุข

๗. พงษาวดารพระเจ้ากรุงธนบุรี